

RECENSIONS

Félix GARCÍA LÓPEZ, *La Torá. Escritos sobre el Pentateuco* (Asociación Bíblica Española 58), Estella: Verbo Divino 2012, 397 pp.

Una anècdota eloqüent del reconeixement natural de què gaudeix l'autor que recensionem s'esdevingué a l'École Biblique et Archeologique Française de Jerusalem, quan, expressant a alguns alumnes el nostre origen ibèric i l'assignatura del Pentateuc que impartim en la facultat de casa nostra, alguns respongueren espontàniament: «Utilitzem *El Pentateuco* de Félix García».

El Pentateuco, publicat l'any 2003 per Verbo Divino dins la col·lecció «Introducción al Estudio de la Biblia» (3a), és el manual en llengua castellana (traduït a diverses llengües) més complet i actualitzat dels cinc primers llibres de la Bíblia. Quasi dos lustres després, amb *La Torá. Escritos sobre el Pentateuco*, l'autor ens aporta noves aproximacions i una actualització de l'estat de la qüestió d'aquest inquietíssim i apassionantíssim camp de la investigació bíblica.

El subtítol del llibre ens assenyalava que el contingut és variat, sense cap altre nexa d'unió que l'aprofundiment en els ensenyaments de la Torà, com assenyalava el mateix autor en el pròleg (p. 19-20). Revisant la bibliografia del llibre constatarem que els seus articles més recents es corresponen amb els títols dels capítols del llibre. Nosaltres ens atrevim a senyalar un denominador que podem qualificar de comú: aborda els temes més vius, delicats i polèmics per l'anàlisi exegètica i la reflexió teològica. El professor García posa al dia el lector iniciat de parla castellana amb la prudent claredat que el caracteritza.

La primera part del llibre la formen dos apartats: «La formación del Pentateuco en el debate actual» (capítol primer) i «La evolución en la investigación del Pentateuco» (capítol segon). Són 38 pàgines dedicades a explicar el procés d'harmonització del Gènesi – Nombres amb el Deuteronomi i amb l'obra deuteronomista. Citant Thomas Römer, apunta que té sentit parlar alhora del Pentateuc, de l'Hexateuc (Gn – Js) i de l'Enneateuc (Gn – 2R), car cada bloc literari presenta una percepció diferent de Jahvè, d'Israel i del món: es tracta d'uns arcs narratius que simultàniament enllacen i eixamplen continguts (p. 36-37). Responent a la

pregunta «¿Cómo, cuándo, dónde y por qué el Pentateuco devino la Torá?» (p. 37), afirma que es deu a sacerdots escribes que, en el post-exili (segle v aC), durant el període persa, compilen un material d'encuny sacerdotal i deuteronomista que cohesionen i converteixen en la representació de la revelació de Déu per Israel, en la Torà (p. 40).

Sobre el tema de la Hipòtesi Documentària, que explica seguidament en l'apartat «A la búsqueda de un nuevo modelo» declara: «Ha entrado en su ocaso y aún no se avista en el horizonte una nueva teoría que la sustituya» (p. 41); amb tot, resta esperançat de trobar un nou paradigma comú. El capítol segon amplia la qüestió amb un recorregut històric de la Hipòtesi Documentària des de Wellhausen, expressant les actuals dificultats per acceptar els clàssics redactors jahvista i elohista (J i E). «Pluralismo de lecturas» és el darrer apartat del capítol amb un títol que descriu la realitat actual i que resumeix el seu pensament: «Tal vez no sea este el momento más apropiado para pensar en un nuevo paradigma, sea literario, histórico o de otro tipo», insinuant, en el paràgraf final, el pas d'un model històricocrític a un pluralisme de lectures bíbliques (p. 61).

La segona part conté els capítols, del tercer al setè (64 pp.), on aborda, respectivament, els temes «Raíces bíblicas de los derechos humanos», «Los fundamentos de la antropología bíblica», «El hombre, imagen de Dios», «La narración del sacrificio de Isaac» i «El encuentro de Jacob con Raquel y Laban». Es tracta d'aproximacions cenyides i clares que col·laboren a actualitzar l'antropologia teològica cristiana, com el cas del capítol quart amb Gènesi 2,4b-3,24 (el relat del Paradís), on exposa l'accent deuteronomista del relat i argumenta una redacció posterior en Gènesi 1, deixant definitivament obsoleta l'explicació d'un relat jahvista escrit en temps de la monarquia. Clou aquesta secció amb el relat de l'encontre de Jacob amb Raquel i amb Laban, que li permet mostrar les connexions entre alguns relats del Pentateuc que s'esdevenen al voltant d'un pou i els paral·lelismes entre els personatges protagonistes.

La tercera part (capítols del 8 al 13) ocupa 158 pàgines. Dedicava dos capítols a Moisès amb títols ben eloqüents: «El Moisés de la historia y el Moisés de la fe» (cap. 8), «Moisés como profeta y profetas como Moisés» (cap. 9). El següent capítol, «El Dios del Éxodo y la realidad social», emmarca els accents bèl·lics de Jahvè dins la lluita alliberadora d'Israel: més que un Déu guerrer, Jahvè és Salvador, puntualitza García López. Els capítols onzè i dotzè els dedica al Levític i a Nombres, llibres que es troben en un habitual segon pla, subratllant el seu rol estructurador i tractant un tema clau del Pentateuc: les seccions narratives i legislatives. El tretzè capítol estudia quelcom teològicament determinant per a la praxi religiosa jueva: el sistema de puresa, una dimensió tan incompresa com ridiculitzada per la tradició cristiana.

La quarta part omple 114 pàgines i 7 capítols que tenen com a rerefons el llibre del Deuteronomi i la història deuteronomista: «Dios, ley y pueblo en la estrategia del Deuteronomio» (cap. 14), «Identidad hebrea: memoria y escritura» (cap. 15), «Escucha Israel». Análisis literario-teológico de Dt 6-11» (cap. 16),

«Elección-vocación de Israel y de Jeremías» (Dt 7; Jr 1) (cap. 17), «Deuteronomio 31, el Pentateuco y la Historia Deuteronomista» (cap. 18), «La muerte de Moisés, la sucesión de Josué y la escritura de la Torá» (cap. 19) i «Deuteronomio 34, la Historia Deuteronomista y el Pentateuco» (cap. 20). Félix García clou aquest darrer capítol emfatitzant la rellevància dels darrers estudis històrico-crítics del Pentateuc, declarant que prescindir-ne és «ingenuo y arrogante» (p. 341).

La cinquena —i darrera part— ocupa dos capítols i 35 pàgines, esdevenint un amable colofó del llibre: «La Torá, un camino de vida» (cap. 21) i «Claves para una lectura cristiana» (cap. 22), on ho aprofita per a amorosir les reticències cristianes a submergir-se en el ric, profund i vibrant patrimoni religiós de la Torà, expressant quelcom que no és nou, ni transgressor, ni heterodox, sinó que recorda i insisteix el que costa d'assumir, àdhuc en les aules teològiques, que és reconèixer la identitat del Primer Testament, sense dependències cristianes, tal com resa la constitució dogmàtica *Dei Verbum* i el document «El poble jueu i les seves Sagrades Escritures en la Bíblia Cristiana», de la Pontifícia Comissió Bíblica. Félix García ens ho expressa així: «Los textos de la Escritura hebrea gozan de su propia autonomía, independientemente de la interpretación o aplicación que de ellos se haga. Las referencias del Nuevo Testamento a Moisés y a Elías o a «la Ley y los Profetas» no convierten tales textos en predicciones sobre Jesucristo. De lo contrario estaríamos ante una reducción cristológica o ante una sustracción a otras interpretaciones posibles de la Escritura» (p. 380). De tan elemental factura és el que diu que és bo de repetir-ho de tant en tant. Subscrivim la darrera frase del llibre: «Un cristiano no puede olvidar que el centro del cristianismo es Jesucristo, pero tampoco que Jesucristo está profundamente enraizado en las Escrituras» (p. 380).

Setze pàgines de bibliografia clouen el llibre, on trobarem un elenc dels autors més significatius en els estudis crítics del Pentateuc, des de Wellhausen i els seus deixebles Gunkel, Von Rad i Noth... fins als actuals Römer, Ska, Dozeman, Schmidt... El lector també trobarà tres pàgines senceres amb bibliografia de García López.

En definitiva, *La Torá. Escritos sobre el Pentateuco* és una obra a col·locar en la prestatgeria al costat de *El Pentateuco* del mateix autor. Es tracta d'un complement òptim que allargassa i aprofundeix qüestions que un manual introductor i ha d'evitar. També és útil per a abordar temes concrets de la Torà sense haver de passar per explicacions globals estructuradores i sistematitzades. Agraïm el treball desplegat pel destacat professor de la universitat pontifícia de Salamanca i, sobretot, la delicadesa i respecte que exhibeix per uns llibres que, malgrat la tradició cristiana consideri revelats i sagrats, tendeix a mirar-los de reüll. Agraïm també la seva capacitat de d'exposar d'una manera clara, cenyida i convincent temes d'alta investigació i debats d'especialistes. La capacitat de fer fàcil allò que és difícil seria una màxima aplicable a Félix García López, cosa que aconseguim en l'obra que hem recensionat.

Jordi Cervera i Valls